

## ВЫКЛІЧНІКІ І ІНТЭР'ЕКТЫЎНЫЯ ВЫКАЗВАННІ Ў ПЕРАКЛАДАЗНАЎСТВЕ

Працэс перакладу, нягледзячы на вялікую колькасць навуковых публікацый, прысвечаных розным яго аспектам, застаецца актуальным лінгвістычным полем даследавання. Пашырэнне міжнародных кантактаў ва ўсіх сферах чалавечых зносін, узмацненне цікавасці лінгвістаў да тэарэтычных даследаванняў перакладчыцкай дзейнасці паспрыялі фарміраванню ў другой палове мінулага стагоддзя сучаснага перакладазнаўства як самастойнай навуковай дысцыпліны.

Праблема адэкватнага перакладу з'яўляецца надзённай у дачыненні да ўсіх без выключэння моўных узроўняў і падсістэм. Адэкватны пераклад характарызуецца максімальнай структурнай блізкасцю да арыгінала пры захаванні рэгулятыўнага ўздзеяння. «Грунтоўнасць аналізу якасці перакладу дасягаецца дакладным супастаўленнем перакладу і арыгінала. <...> Супастаўленне перакладнога і зыходнага тэкстаў раскрывае сутнасць логіка-моўных трансфармацый, якія зроблены перакладчыкам пры перабудове тэксту арыгінала» [9, с. 108].

Эмацыйныя і эмацыйна-валявыя рэакцыі ў жывым *гутарковым маўленні* [10] і стылізаваным мастацкім тэксце моўца выражае найперш праз *выклічнікі і інтэр'ектыўныя выказванні* (далей ІВ). У дадзеным выпадку маюцца на ўвазе не толькі ўласна выклічнікі (першасныя), але і асаблівы функцыянальна-граматычны клас выказванняў, якія нясуць эмацыянальную інфармацыю пра пачуцці, душэўны стан, эмацыянальна-валявыя рэакцыі на рэчаіснасць, аформленыя выклічнікамі і іх эквівалентамі, так званыя ІВ (у іншай тэрміналогіі «нерасчлянёныя сказы», «словы-сказы», «рэлятывы», «камунікатывы», «камунікемы» і інш.). Пераклад выклічнікаў і ІВ, якія валодаюць значным маўленчым патэнцыялам, выклікае пэўныя цяжкасці, прычым у працах вядомых тэарэтыкаў перакладу асабліва сям перадачы дадзеных моўных адзінак з аднае мовы на іншую надаецца недастаткова ўвагі, што адмоўна адбіваецца на якасці перакладаў таго ці іншага твора. З тае прычыны, што ў пэўнай маўленчай сітуацыі з дапамогаю выклічнікаў ці ІВ можа цалкам самастойна ажыццявіцца камунікаванне, недаацэнка іх ролі, няведанне заканамернасцяў і правілаў функцыянавання ў маўленні пэўнай культуры не толькі абмяжоўвае свабоду манеўру перакладчыка, вядзе да зніжэння якасці перакладу, але можа прывесці і да поўнага неразумення іншага носьбіта мовы.

Міждысцыплінарны падыход у даследаванні выклічнікаў і ІВ з улікам зыходных палажэнняў і высноў лінгвакультуралогіі і этналінгвістыкі спрыяе больш поўнаму асэнсаванню функцыянальна-семантычных, кагнітыўна-прагматычных асабліва сям перадачы выклічнікавых адзінак з аднае мовы на іншую.

Несумненна, пры перакладзе ў цэнтры ўвагі застаецца ўстанаўленне функцыянальнай тоеснасці паміж адзінкамі зыходнай мовы (мовы арыгінала)

і мовы, на якую здзяйсняецца пераклад (мовы перакладу). Так, тэарэтык мастацкага перакладу, адзін з заснавальнікаў тэорыі перакладу А.В. Фёдараў адзначаў: «Полноценность перевода состоит в передаче специфического для подлинника соотношения содержания и формы путём воспроизведения особенностей последней (если это возможно по языковым условиям) или создания функциональных соответствий этим особенностям. Это предполагает использование таких языковых средств, которые, часто и не совпадая по своему формальному характеру с элементами подлинника, но соответствуя норме языка перевода, выполняли бы аналогичную выразительную функцию в системе целого» [13, с.114].

На сённяшні дзень лінгвістамі (перадусім, расійскімі) праблематыка перакладу выклічнікаў і ІВ распрацоўваецца на матэрыяле замежных моў — нямецкай, англійскай і інш.

Так, сярод прац, напісаных на матэрыяле нямецкай і рускай моў, можна адзначыць кандыдацкую дысертацыю А.Л. Куксы [2], у якой пры вывучэнні катэгарыяльных прымет камунікам са значэннем «сцверджання» / «адмаўлення» і «ацэнкі» ў нямецкай мове і іх супастаўленні з аналагічнымі адзінкамі рускай мовы даследчык падкрэслівае, што нерасчлянёнасць формы і непаняццёвы характар даследуемых адзінак ускладняюць праблему іх перакладу. Прызнанне эквівалентнасці той ці іншай канструкцыі павінна ажыццяўляцца на падставе аналізу адпаведнасці мадэлей утварэння, падабенства структуры, семантыкі, канататыўных аспектаў, а таксама сітуацый ужывання арыгінала і перакладу. У выпадку супадзення ўсіх пералічаных параметраў можна гаварыць пра прамую эквівалентнасць (адпаведнасць) арыгінала і перакладу. У іншым выпадку прымяняюцца апісальны і іншыя віды перакладу. У выпадку адсутнасці эквівалента пры апісальным перакладзе (які ў большасці выпадкаў ёсць складаная сістэма марфалага-сінтаксічных, лексічных і сэнсавых трансфармацый) адбываецца падбор канструкцый з ідэнтычнай семантыкай, якія максімальна дакладна рэалізуюць прагматычную функцыю зыходнага выклічніка ці ІВ, пры ўмове па мажлівасці найменшых разыходжанняў адносна структуры, канататыўнага аспекту, а таксама сітуацый ужывання.

Тэарэтычным і практычным пытанням перакладу выклічнікаў прысвечаны адзін з параграфў манаграфіі Л.К. Парсіевай [7, с. 66–82]. На аснове кампаратыўнага аналізу інтэр'ектыўных адзінак рускай і асецінскай моў даследчыца ў шматлікіх артыкулах змясціла навуковыя назіранні над роляй інтэр'ектыўных адзінак у аспекце перакладу (у тым ліку і паэтычных твораў), найбольш адэкватнымі спосабамі перадачы інтэр'ектывізмаў з аднае мовы на іншую з улікам іх нацыянальнай спецыфікі, кантэксту, лексічнай і семантыка-стылістычнай нагрукі, этналінгвістычных і лінгвакультуралагічных асаблівасцей кантактных моў [5; 6; 8].

На вызначэнні месца выклічнікаў у сістэме часцін мовы сучаснай англійскай мовы, на пытаннях, звязаных з іх перакладам, засяроджана ўвага ў публікацыях Д. Макаравай [4]. Аўтарка падкрэслівае, што пераклад не выклікае цяжкасці пры ўмове наяўнасці ў мове словаў, эквівалентных словам мовы-крыніцы. Гэта правіла можа, аднак, тычыцца толькі адназначных

выклічнікаў, колькасць якіх даволі абмежаваная. Пераважная большасць выражае багаты спектр эмоцый, а адна і тая ж эмоцыя можа выражацца праз розныя выклічнікі. Такія прыёмы, як транскрыпцыя, транслітарацыя ці калькаванне найчасцей не падыходзяць для перакладу выклічнікаў, бо пры адсутнасці дадзенага выклічніка ў мове перакладу чытач наўрад ці здолее зразумець яго значэнне. Нярэдка перакладчык прымяняе апісальны метада не з тае прычыны, што адсутнічае адпаведнік, але з-за асаблівасцей ужывання слова ў кантэксце; часам вымушаны даваць тлумачэнні ці каментары, як правіла, праз устаўкі слоў аўтара.

Аналізуючы эквіваленты выклічнікавых адзінак у татарскай і рускай мовах, Р.Р. Салахава прыйшла да высновы, што найбольш прыдатнымі для перакладу выклічнікаў ёсць наступныя перакладчыцкія трансфармацыі: пераклад выклічніка праз выклічнік, пры дапамозе слова іншай часціны мовы, словазлучэння, сказа, альбо адсутнасць усялякага перакладу [11, с. 181]. На думку С.М. Шырабокавай, верным і найбольш папулярным спосабам перакладу выклічнікаў і ІВ ёсць падбор эквіваленту ў мове перакладу [15, с. 207], аднак, з прычыны немагчымасці следаваць дадзенаму прыёму ва ўсіх выпадках, мэтазгодна прымяненне прапанаваных Г.С. Стацэнка розных спосабаў кампенсацыі выклічнікаў: лексічнай, граматычнай і інтанацыйнай [12, с. 116].

Новыя магчымасці дае даследаванне перакладу выклічнікаў з пункту гледжання дынамікі другаснага тэкстапараджэння, абумоўленага шэрагам камунікатыўна-прагматычных фактараў, і перакладчыцкай інтэрпрэтацыі [3, с. 133].

Аналізуючы пераклад выклічнікаў з англійскай мовы на рускую, В.С. Джабраілава заўважае, што «перевод междометий в современных условиях целиком и полностью подчиняется условиям контекста, а именно, осуществляется с позиции правильной, адекватной передачи эмоционального контекста высказывания. Кроме того, диахроническое сопоставление переводов, выполненных в разные эпохи, позволяет сделать вывод ещё и о том, что в современных условиях междометия, не несущие на себе ярко выраженной эмоциональной окраски и дублируемые последующими знаменательными словами при переводе опускаются» [1, с. 31]. Дадзеная акалічнасць падаецца цікавым лінгвістычным назіраннем, якое патрабуе далейшага даследавання.

Тэарэтычны бок праблемы перакладу выклічнікаў і ІВ айчыннымі лінгвістамі фактычна не закранаўся з тае прычыны, што «тэорыі перакладу, якая б зыходзіла з асаблівасцяў беларускай мовы, дагэтуль няма» [14, с. 11]. Гэтая акалічнасць вымагае актыўнай распрацоўкі тэарэтычнай базы адносна дадзенага пытання найперш у беларускім навуковым дыскурсе. Зазначым, што актуальнасць распрацоўкі прынцыпаў перакладу выклічнікаў і ІВ менавіта на беларускамоўным матэрыяле абумоўлена яшчэ і неабходнасцю вырашэння шэрагу адкрытых да сёння ў розных мовазнаўчых дыскурсах пытанняў адносна тэрмінаабзначэння, лінгвістычнага статусу, разумення аб'ёму паняцця і слоўнікавай рэпрэзентацыі разглядаемых адзінак. Таму падаецца цалкам апраўданым, выяўляючы недаследаваныя сферы і

засяроджваючы ўвагу на розных аспектах перакладу, працягваюць навуковыя росшукі ў дадзеным рэчышчы.

#### ЛІТАРАТУРА

1. Джабраилова, В.С. К вопросу о переводе междометий с английского языка на русский // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. — М., 2016.
2. Кукса, А.Л. Коммуникемы немецкого и русского языков со значением «утверждения» / «отрицания» и «оценки»: дис. ... канд. филол. наук. — Ростов-на Дону, 2004.
3. Летова, М.Н. Коммуникативно-прагматический анализ перевода междометий // Национальный менталитет и языковая личность. — Пермь, 2002.
4. Макарова, Д. Междометие как речевая единица и сложности его перевода // Материалы ежегодной научной конференции студентов и аспирантов университета 19-20 марта 2001 г.: В 3 ч. Ч. 3. — Минск, 2001.
5. Парсиева, Л.К. Национальная специфика междометий в аспекте перевода // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. — Волгоград, 2008.
6. Парсиева, Л.К. Роль интеръекционных единиц в аспекте перевода // Научная мысль Кавказа. — Владикавказ, 2009.
7. Парсиева, Л.К. Система междометия в общей парадигме языка: на материале осетинского и русского языков: дис. ... д-ра. филол. наук. — Владикавказ, 2010.
8. Парсиева, Л.К. Эмотивная лексика: сопоставительный аспект // Вестн. Новгор. гос. ун-та. — В. Новгород, 2009.
9. Рабенка, В.В. Міжмоўныя трансфармацыі ў працэсе перакладу (на матэрыяле беларускай і нямецкай моў) // Весці акадэміі навук Беларускай ССР. — Мінск, 1979.
10. Рамза, Т.Р. Беларускае гутарковае маўленне ў славянскім кантэксте. — Мінск, 2014.
11. Салахова, Р.Р. Особенности перевода татарских междометий на русский язык (на примере повести А. Еники «Медный колокольчик») // Филология и культура. — Казань, 2014.
12. Стаценко, А.С. Проблемы перевода слов с эмоциональным компонентом // Общество: философия, история, культура. — Краснодар, 2011.
13. Фёдоров, А.В. Введение в теорию перевода. — М., 1953.
14. Чарота, І.А. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу. — Мінск, 2011.
15. Широбокова, С.Н. Анализ переводов некоторых прозаических произведений М.П. Петрова на русский язык (на основе междометий) // Филологические науки. Вопросы теории и практики. — Тамбов, 2015.